

Наталія ШЕПЕЛЄВА,
начальник відділу
Національної школи суддів України,
кандидат юридичних наук, доцент

Віктор КАПУСТИНСЬКИЙ,
керівник апарату
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
кандидат юридичних наук

РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ

Згідно зі ст. 33 Конституції України кожна особа має право на вибір свого місця проживання. Але сімейні відносини мають свою специфіку, оскільки малолітні та неповнолітні діти не можуть проживати самостійно, а батьки повинні брати участь у їх вихованні та утриманні. Тож статтю 160 Сімейного кодексу (СК) України передбачено, що якщо дитина не досягла 10 років, місце її проживання визначається за згодою батьків.

Традиційно, якщо батьки проживають разом, то дитина проживає однією сім'єю з ними за місцем їхнього проживання або за місцем проживання усиновлювачів. Якщо батьки проживають окремо, то у більшості випадків дитина проживає за місцем проживання матері, рідше – за місцем проживання батька. Трапляються випадки, коли дитина може проживати не з батьками, а з дідом, бабою, або вона в силу тих чи інших обставин може перебувати на вихованні у спеціальних навчальних закладах чи закладі охорони здоров'я.

Якщо дитина досягла 10 років, місце її проживання визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Але як передбачено в ч. 3 ст. 29 Цивільного кодексу (ЦК) України, місцем проживання фізичної особи у віці від 10 до 14 років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них. Якщо фізична особа досягла 14 років, вона може вільно обирати собі місце проживання за винятком обмежень, які встановлюються законом. Це загальне положення закріплене у ч. 2 ст. 29 ЦК, водночас СК встановлює такі самі обмеження, тобто 14-річна дитина може визначати своє місце проживання, але не довільно, а лише з батьками, проте з ким саме – з матір'ю чи батьком – вона може вирішити самостійно.

У Національній школі суддів України проведено аналіз чинного законодавства, яким регламентуються питання визначення місця проживання дитини, а також практики розгляду судами цивільних справ цієї категорії (за рішеннями судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій).

Відповідно до ч. 1 ст. 29 ЦК місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. Але при визначенні місця проживання дитини за СК поняття місця проживання має інший зміст. Це – не конкретна адреса і не конкретний населений пункт, а саме особа, з якою має проживати дитина. Відповідно до ст. 161 СК це може бути один із батьків, баба, дід або інші родичі дитини, а також орган опіки та піклування.

У судовій практиці переважно саме таким чином визначається місце проживання дитини. Але в окремих випадках трапляються помилки.

Наприклад, Снігурівський районний суд Миколаївської області, задовольнивши позов батька про визначення місця проживання малолітньої дочки з ним, визначив у рішенні від 14 вересня 2006 р. місце проживання дитини з батьком у с. Широке Снігурівського району Миколаївської області. Колегія суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Миколаївської області рішенням від 18 січня 2007 р. рішення суду першої інстанції змінила, виключивши з нього вказівку на будинок батька в с. Широке Снігурівського району Миколаївської області. У своєму рішенні колегія суддів апеляційної інстанції зазначила, що в ст. 161 СК передбачено визначення місця проживання дитини з одним із батьків, а не конкретного місця її проживання, тобто адреси.

Особливе значення має питання про місце проживання дітей за умови окремого проживання батьків. Вирішення цього питання може істотно впливати на обсяг здійснення батьківських прав одним із батьків, оскільки більш повно повноваження з виховання дитини виконує той із батьків, з яким залишається проживати дитина. Причиною окремого проживання батьків може стати розірвання їх шлюбу або інші обставини, наприклад вимушене проживання в різних населених пунктах тощо. За окремого проживання батьків місце проживання їх неповнолітніх дітей відповідно до ст. 160 СК визначається за згодою батьків. За відсутності такої згоди спір між батьками щодо місця проживання дітей може вирішуватися судом на вимогу одного з них.

Спір про місце проживання дітей може розглядатися під час шлюбу між батьками, у процесі розірвання шлюбу або після розірвання шлюбу.

При вирішенні спору між батьками про місце проживання неповнолітніх дітей суд має виходити, по-перше, з рівності прав та обов'язків батька і матері і, по-друге, з інтересів і думки (бажання) неповнолітніх за обов'язкового врахування думки дитини, яка досягла 10 років (ч. 2 ст. 160 СК).

Стаття 109 СК регламентує вирішення питання про визначення місця проживання дитини у разі розірвання шлюбу між батьками за їх спільною заявою. Відповідно до ч. 1 ст. 109 СК подружжя, яке має дітей, подає одночасно із заявою про розірвання шлюбу письмовий договір про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. Відповідно до п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» (далі – постанова Пленуму від 21 грудня 2007 р. № 11) в заяві про розірвання шлюбу має бути зазначено серед інших обставин, чи є від шлюбу неповнолітні діти, при кому з батьків вони перебувають, пропозиції щодо участі подружжя в утриманні та вихованні дітей після розірвання шлюбу. При розгляді справи за таких обставин суд перевіряє письмовий договір між подружжям, в якому має бути передбачено серед інших обставин, з ким із батьків будуть проживати діти (п. 8 постанови Пленуму від 21 грудня 2007 р. № 11).

Розгляд заяви здійснюється в окремому провадженні. У такому випадку в мотивувальній частині рішення суду має міститися інформація про наявність письмового договору між подружжям, його зміст, в тому числі й про визначене батьками місце проживання дитини.

Отже, таким чином має визначатися місце проживання дитини при розірванні шлюбу між батьками за їх спільною заявою.

Очевидно, що місце проживання дитини має визначатися і при розірванні шлюбу між батьками за позовом одного з них. Встановлюючи підстави для розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя (ст. 112 СК), законодавець залишає поза увагою питання про порядок визначення місця проживання дитини. У ч. 1 ст. 112 СК лише зазначено, що при розгляді позову про розірвання шлюбу суд бере до уваги наявність малолітньої дитини. У зв'язку з цим при розгляді справ цієї категорії постає питання про необхідність ухвалення рішення судом щодо місця проживання дитини за відсутності спору між батьками.

У судовій практиці це питання вирішується по-різному. Одні суди, ухвалюючи рішення про розірвання шлюбу, визначають в резолютивній частині рішення і місце проживання дитини за згодою батьків дитини.

Так, Орджонікідзевський районний суд м. Харкова в резолютивній частині рішення від 4 січня 2012 р. одночасно з розірванням шлюбу визначив місце проживання дитини з матір'ю за відсутності спору між батьками (справа № 2029/2 – 2855/11).

Комсомольський районний суд м. Херсона рішенням від 26 червня 2012 р. задовольнив позов про розірвання шлюбу та про визначення місця проживання 2 малолітніх дітей, незважаючи на те, що в позовній заяві позивач зазначив, що сторонами досягнуто згоди з приводу позовних вимог, в тому числі щодо місця проживання дітей з позивачем, а також визнання відповідкою позову в судовому засіданні.

За таких умов, як видається, підстави до задоволення позову про визначення місця проживання дитини відсутні.

Натомість при розгляді більшості цивільних справ про розірвання шлюбу за наявності у подружжя дітей суди не ухвалюють рішень з приводу місця їх проживання за відсутності спору між батьками. Таку практику слід визнати правильною, оскільки прийняття рішення судом про місце проживання дитини за відсутності спору між батьками законом не передбачено. До того ж необхідно звернути увагу на положення ч. 1 ст. 15 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України про те, що в порядку цивільного судочинства судами розглядаються справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Видається, що за відсутності спору між подружжям щодо місця проживання дитини після розірвання шлюбу суд при ухваленні рішення про розірвання шлюбу має зафіксувати в мотивувальній частині не лише рішення про наявність малолітніх дітей, а й спільне рішення батьків щодо місця проживання дитини. У такий спосіб, на наш погляд, має визначатися місце проживання дитини при розірванні шлюбу за відсутності з цього приводу спору між батьками. Слід визнати правильною практику тих судів, які в мотивувальній частині рішення про розірвання шлюбу зазначають не лише про наявність дітей та про відсутність спору між подружжям з приводу місця їх проживання, а і про визначене ними місце проживання дитини.

Наприклад, Придніпровський районний суд м. Черкас у рішенні від 22 грудня 2011 р. про розірвання шлюбу зазначив в мотивувальній частині рішення не лише про наявність малолітньої дитини, а також про відсутність спору між батьками про місце її проживання, а і дав вказівку на підставі позиції сторін щодо проживання дитини з матір'ю (справа № 2 – 4404/11). Так само обґрунтованими в цій частині видаються рішення Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 16 листопада 2011 р. у справі № 2 – 3505/11 та від 30 листопада 2011 р. у справі № 2 – 3608/11.

Водночас необхідно відзначити непоодинокі випадки винесення судами рішень про розірвання шлюбу за позовом одного із подружжя, в яких відсутня інформація про визначення місця проживання дитини за згодою батьків (рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 17 січня 2012 р. у справі № 2 – 3697/11; рішення Вишгородського районного суду Київської області від 12 січня 2012 р. у справі № 2 – 353/2012; рішення Білопільського районного суду Сумської області від 29 січня 2012 р. у справі № 2 – 907/11; рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 26 грудня 2011 р. у справі № 2029/2 – 2694/2011 р.; рішення Кіровського районного суду м. Донецька від 30 червня 2011 р. у справі № 2 – 1733/11; рішення Мурованоктури-

ловецького районного суду Вінницької області від 25 червня 2012 р. у справі № 216/397/12 та багато інших).

Статтею 160 СК закріплено право батьків на визначення місця проживання дитини. У зв'язку з цим виникає питання про допустимість втручання суду у вирішення питання про місце проживання малолітньої дитини, визначене за згодою батьків дитини. У п. 14 постанови Пленуму від 21 грудня 2007 р. № 11 зазначено, що суд за наявності згоди батьків щодо місця проживання дитини може вирішувати питання про місце проживання дитини, якщо буде встановлено, що така згода порушує інтереси дітей чи одного з подружжя. На наш погляд, чинним законодавством України розгляд питання про місце проживання дитини, визначене за згодою батьків, в судовому порядку не передбачено. Тому є підстави вважати помилковим зазначене положення у п. 14 постанови Пленуму.

Згідно з п. 14 постанови Пленуму від 21 грудня 2007 р. № 11 у випадку, коли при розірванні шлюбу в судовому порядку встановлено, що подружжя не досягло згоди про те, з ким із них будуть проживати неповнолітні діти, суд вирішує це питання по суті одночасно з вимогою про розірвання шлюбу з дотриманням закону, який регулює ці правовідносини.

У згаданій постанові не зазначено, в якому саме порядку підлягає розгляду цей спір. На нашу думку, вирішення спору має відбуватися з урахуванням положень ст. 161 СК та ч. 4 ст. 19 СК. Це означає, що участь у розгляді справи органу опіки та піклування є обов'язковою. Крім того, орган опіки та піклування має надавати суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Пленум Верховного Суду України у п. 4 постанови від 30 березня 2007 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» роз'яснив, що висновок органу опіки та піклування має бути оформлено на бланку державних адміністрацій районів, районів міст Києва та Севастополя, виконавчих органів міських чи районних у містах, сільських, селищних рад, підписаний головою (заступником голови) та скріплений печаткою. Також до висновку органу опіки та піклування мають бути додані документи, зазначені у ч. 3 ст. 253 ЦПК.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Верховного Суду України рішенням від 3 листопада 2010 р. скасувала рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 10 грудня 2009 р. та направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції у зв'язку з невідповідністю зазначеним вимогам висновку органу опіки та піклування.

У зазначених випадках та з дотриманням зазначених умов в резолютивній частині рішення суду має бути визначено місце проживання дитини після розірвання шлюбу між батьками.

Саме таким чином Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області вирішив питання про місце проживання малолітньої дитини у

справі за позовом про розірвання шлюбу, встановивши під час розгляду справи наявність спору між батьками щодо місця її проживання після розірвання шлюбу. Суд залучив до участі у справі орган опіки та піклування виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради та дослідив наданий ним висновок щодо визначення місця проживання дитини (справа № 0907/2-4617/11).

Водночас необхідно звернути увагу на те, що положення п. 14 постанови Пленуму від 21 грудня 2007 р. № 11 частково суперечать ст. 161 СК. Цією статтею регламентується порядок вирішення спору між батьками щодо місця проживання не неповнолітньої, а малолітньої дитини, тобто дитини, яка не досягла 14 років. Тому за змістом ст. 161 СК спір між батьками щодо місця проживання дитини після досягнення нею 14 років не підлягає судовому розгляду.

На цій підставі колегія суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Запорізької області рішенням від 1 лютого 2010 р. скасувала рішення Василівського районного суду Запорізької області від 4 листопада 2009 р. у частині визначення місця проживання сина позивачки, якому на момент відкриття провадження у справі виповнилося 14 років.

Водночас не можна повністю погодитися з зазначеним рішенням колегії суддів апеляційного суду. Обгрунтовано визнавши, що позов у частині визначення місця проживання дитини, яка досягла 14-річного віку, не підлягає судовому розгляду, колегія суддів відмовила у позові замість того, щоб закрити провадження у справі на підставі п. 4 ст. 307 ЦПК.

Як видається, суд першої інстанції, встановивши, що дитина на момент подання позову досягла 14-річного віку, на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК має винести ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі. При досягненні дитиною цього віку на момент розгляду справи судом виноситься ухвала про закриття провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК.

При вирішенні спору про місце проживання дитини належить звертати особливу увагу на її вік та з'ясовувати, з ким із батьків вона бажає проживати (п. 18 постанови Пленуму від 21 грудня 2007 р. № 11).

У ст. 161 СК не міститься вказівки на можливість повторного розгляду судом спору між батьками про визначення місця проживання дитини. Водночас необхідність повторного розгляду судом цього питання сумніву не викликає. До числа обставин, які виникають після вирішення цього питання судом і здатні істотно впливати на інтереси як дітей, так і батьків, можуть бути віднесені, зокрема, стан здоров'я батьків і дітей, ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, істотні зміни у сімейному стані батьків та у місці їх проживання тощо. Відсутність правового врегулювання цього питання призводить до суперечливого підходу до його вирішення у судовій практиці.

Так, рішенням колегії суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Одеської області від 24 вересня 2010 р. скасовано рішення Приморського районного суду м. Одеси від 9 червня 2010 р. в частині визначення місця проживання малолітньої дитини з батьком. Колегія суддів послалася

на те, що під час розірвання шлюбу батько дитини погоджувався на проживання дитини з матір'ю, а тому на момент розгляду цієї справи рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 3 березня 2005 р. про розірвання шлюбу питання про місце проживання дитини вже вирішено.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 13 липня 2011 р. скасувала рішення колегії суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Одеської області від 24 листопада 2010 р. в частині вирішення позову про визначення місця проживання дитини з матір'ю та залишила в цій частині в силі рішення Приморського районного суду м. Одеси від 9 червня 2010 р. про визначення місця проживання дитини з батьком. У своєму рішенні колегія суддів касаційної інстанції послалася на те, що за змістом ст. 161 СК у разі зміни обставин, які були підставою для вирішення позову про визначення місця проживання дитини, батько чи мати не позбавлені можливості звернутись до суду з повторним позовом про визначення місця проживання дитини. Підставою для повторного розгляду цього питання колегія суддів визнала такі обставини: дочка переїхала до батька з власної ініціативи, під час розгляду справи висловила бажання відповідно до ст. 160 СК проживати з батьком, за час переїзду на проживання до батька хворіла на хвороби, не властиві дитині.

До Хустського районного суду Закарпатської області звернулася мати малолітньої дитини з позовом до її батька про надання дозволу на виїзд дитини на постійне місце проживання разом із нею до Німеччини. У позові зазначала, що має намір укласти шлюб з громадянином Німеччини та переїхати на постійне місце проживання разом із сином до цієї країни на постійне проживання, а батько дитини згоди на такий виїзд не дає. Рішенням від 22 серпня 2008 р. позов задоволено, надано дозвіл на виїзд дитини за кордон у супроводі матері без згоди та супроводу батька та на виготовлення проїзних документів на дитину. Колегія суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Закарпатської області ухвалою від 12 листопада 2008 р. зазначене рішення скасувала, а справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції. В ухвалі колегія суддів зазначила, що суд першої інстанції всупереч вимогам ст. 11 ЦПК вирішив питання, яке не порушувалося позивачкою, – про надання дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди та супроводу батька, в той час як у позовній заяві ставилося питання про надання дозволу на переїзд дитини до Німеччини на постійне місце проживання.

Принципово погоджуючись із прийнятим колегією суддів апеляційної інстанції рішенням у цій справі, слід зазначити, що в ньому відсутня вказівка на те, в якому порядку можливе вирішення питання про переїзд дитини на постійне проживання за кордон без згоди батька.

Видається, що в цьому разі у зв'язку з намірами матері дитини постійно проживати за кордоном виникають підстави для повторного вирішення судом питання про можливість зміни місця проживання дитини з матір'ю за умови, безперечно, документального підтвердження позивачкою правових

підстав для постійного проживання в Німеччині. Як зазначалося, вона лише має намір зареєструвати шлюб з громадянином Німеччини та переїхати до цієї країни на постійне проживання.

Відповідно до ч. 1 і ч. 2 ст. 161 СК під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвиткові дитини.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Закарпатської області від 1 жовтня 2010 р., керуючись зазначеними вимогами, скасувала рішення Берегівського районного суду Закарпатської області від 10 червня 2010 р., яким місце проживання малолітньої дитини було визначено з матір'ю, та постановила нове, яким визначила місце її проживання з батьком.

У справі встановлено, що дитина після розлучення сторін з 2005 р. постійно проживає з батьком, відвідувала дошкільний навчальний заклад, а також навчається у 2 класі загальноосвітньої школи за місцем проживання батька. Дитина характеризується позитивно, до навчання готується старанно, фізично та розумово розвинута. Батько особисто щоденно приводить дочку до школи і забирає її після занять додому, цікавиться її успішністю, що свідчить про його відповідальне ставлення до своїх батьківських обов'язків. З 2006 р. позивачка жодного разу не відвідала дитину, в тому числі ані у садочку, ані в школі. Стверджуючи, що відповідач створює перешкоди у спілкуванні з дочкою, позивачка не змогла пояснити, чому вона 22 листопада 2005 р. нотаріально посвідчила заяву про добровільну відмову від батьківських прав на дитину і не заперечувала проти її усиновлення іншою особою, чому протягом багатьох років жодного разу не зверталася до відповідних органів з заявою про створення їй перешкод у спілкуванні з дитиною, не відвідувала дитину у дошкільному закладі та школі.

Як встановлено судом, позивачка не має самостійного доходу, проживає однією сім'єю з іншим чоловіком в незареєстрованому шлюбі. Цей чоловік також не працевлаштований, на вихованні та утриманні позивачки є 2 інших малолітніх дітей. Як зазначено в акті обстеження матеріально-побутових умов її проживання, позивачка та 2 її малолітніх дітей живуть на допомогу на новонароджену дитину та пенсію бабусі у сумі 551 грн.

При вирішенні спору про визначення місця проживання дитини суд має керуватися принципом 6 Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 р., відповідно до якого малолітня дитина не повинна, крім випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 23 березня 2011 р. визнала помилковим рішення колегії суддів судової па-

лати у цивільних справах апеляційного суду Полтавської області від 4 жовтня 2010 р. про визначення місця проживання дитини з батьком за наявності рішення суду про проживання дитини з матір'ю та за відсутності у справі виняткових обставин для розлучення дитини з матір'ю. Колегія суддів касаційної інстанції не визнала винятковою обставиною, зокрема, можливість батька створити кращі, ніж мати, матеріальні умови для виховання й розвитку дитини.

У більшості випадків суди при ухваленні рішення зазначають в резолютивній частині про «визначення місця проживання дитини з ...», а в окремих – про «залишення дитини проживати з ...».

Зі змісту ст.ст. 160, 161 СК вбачається, що місце проживання дитини визначається батьками або судом. Тому при вирішенні цього питання судом доцільно, на наш погляд, в резолютивній частині рішення зазначати про «визначення місця проживання малолітньої дитини з...». Формулювання рішення у вигляді «залишити проживати з ...» видається некоректним.

З метою забезпечення однакового та правильного застосування судами законодавства при розгляді справ про визначення місця проживання дитини вважаємо за можливе дати судам такі рекомендації:

1. Відповідно до ст. 161 СК місцем проживання дитини є не конкретна адреса, не конкретний населений пункт, а визначення особи, з якою має проживати дитина. Це може бути один із батьків, баба, дід або інші родичі дитини, а також орган опіки та піклування. Тому в рішенні суду при визначенні особи, з якою має проживати дитина, не слід зазначати конкретну адресу.

2. Звернути увагу судів на те, що місце проживання дитини, яка не досягла 10 років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла 10 років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Спір між батьками щодо місця проживання малолітньої дитини може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

3. За окремого проживання батьків місце проживання дитини, яка досягла 14 років, визначається нею самою, як передбачено ч. 3 ст. 29 ЦК. Але 14-річна дитина може визначити своє місце проживання не довільно, а лише з батьками, проте конкретно, з ким саме з них.

4. Суд першої інстанції, встановивши, що дитина на момент подання позову досягла 14-річного віку, на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК має винести ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі. При досягненні дитиною цього віку на момент розгляду справи судом виноситься ухвала про закриття провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК. Відмова у задоволенні позову за цих обставин є необґрунтованою.

5. Відповідно до чинного законодавства місце проживання дитини може визначатися за окремого проживання її батьків під час шлюбу між батьками, у процесі розірвання шлюбу, після розірвання шлюбу.

6. При розірванні шлюбу за відсутності спору між батьками місце проживання дитини визначається за їх вказівкою. У мотивувальній частині рішення суду, крім даних про наявність неповнолітніх дітей, зазначається інформація щодо обраного батьками місця проживання дитини, а у передбачених

законом випадках – думка дитини. Ухвалення судом рішення з цього питання за відсутності спору між батьками законом не передбачено.

Заявлений одночасно з позовом про розірвання шлюбу позов про визначення місця проживання дитини за відсутності спору між батьками суд залишає без розгляду.

7. Спір про місце проживання дітей може розглядатися під час шлюбу між батьками, у процесі розірвання шлюбу, після розірвання шлюбу. У будь-якому випадку участь органу опіки та піклування відповідно до ч. 4 ст. 19 СК у розгляді справи є обов'язковою.

Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Вирішення спору між батьками щодо місця проживання малолітніх дітей під час розгляду позову про розірвання шлюбу відбувається з дотриманням положень ст. 161 СК.

8. При вирішенні спору між батьками про місце проживання неповнолітніх дітей суд має виходити, по-перше, з рівності прав та обов'язків батька і матері і, по-друге, з інтересів і думки (бажання) неповнолітніх за обов'язкового врахування думки дитини, яка досягла 10 років (ч. 2 ст. 160 СК).

9. При визначенні місця проживання малолітньої дитини відповідно до ч. 1 і ч. 2 ст. 161 СК беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвиткові дитини. Ці та інші обставини підлягають дослідженню судом при визначенні місця проживання дитини.

10. При вирішенні спору про визначення місця проживання дитини суд має керуватися принципом 6 Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 р., відповідно до якого малолітня дитина не повинна, крім випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю.

11. Звернути увагу судів на те, що допустимість повторного розгляду питання про визначення місця проживання дитини законодавчого вирішення не має, проте обґрунтовано визнається судовою практикою.

До числа обставин, які виникають після вирішення цього питання судом і здатні істотно впливати на інтереси як дітей, так і батьків, можуть бути віднесені, зокрема, стан здоров'я батьків і дітей, ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, істотні зміни у сімейному стані батьків та у місці їх проживання тощо.

12. При ухваленні рішення щодо місця проживання дитини в його резолютивній частині доцільно використовувати формулювання «визначити місце проживання дитини з ...».

ШЕПЕЛЄВА Н., КАПУСТИНСЬКИЙ В. Про практику розгляду судами справ про визначення місця проживання дитини

Проаналізовано законодавство України, яким регламентується вирішення питання про визначення місця проживання дитини. На підставі узагальнення практики розгляду судами справ такої категорії виявлено проблеми правового регулювання цих відносин, недоліки судової практики, надано судам необхідні рекомендації.

Ключові слова: дитина, малолітня дитина, місце проживання дитини

ШЕПЕЛЕВА Н., КАПУСТИНСКИЙ В. О практике рассмотрения судами дел об определении места проживания ребенка

Проанализировано законодательство Украины, регламентирующее решение вопроса об определении места жительства ребенка. На основе обобщения практики рассмотрения судами дел данной категории выявлены проблемы правового регулирования такого рода отношений, недостатки судебной практики, даны необходимые рекомендации судам.

Ключевые слова: ребенок, малолетний ребенок, место проживания ребенка

SHEPELEVA N., KAPUSTINSKIY V. On the practice of court cases on the regulation place of residence of the child

Analyzed legislation of Ukraine, which regulated the place of residence of the child. Based on the generalization of the practice courts cases practices of this category, identified weaknesses of judicial practice, given appropriate recommendations to the courts.

Key words: child, kid, location, place of residence of the child